

การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว
ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน
The Analysis of Policies and Strategies of Buddhist
and Cultural Tourism in ASEAN Community

สายชล ปัญญชิต¹ ภูเบศ วณิชชานนท์² และพระมหานันทกรณ ปิยภาณี ดร.³

*Saichol Panyachit Phoobade Wanitchanon
and Phramaha Nanthakorn Piyapanee Ph.D.*

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน” มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน 2) เพื่อวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบและกระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน สำหรับกระบวนการศึกษาวิจัยเป็นการวิจัยเชิงผสมผสานที่มีกระบวนการเก็บข้อมูลทั้งการสำรวจ การวิจัยเชิงเอกสาร การสนทนากลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่างทั้งนักท่องเที่ยว ตัวแทนผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐด้านการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์และผู้บริหารสมาคมประกอบการด้านการท่องเที่ยว

^{1,2}นักวิจัยประจำโครงการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Project Researcher, Buddhist Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³อาจารย์ประจำวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Lecturer, International Buddhist Studies College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding e-mail: yo4332@gmail.com

ผลการศึกษาพบว่า ประการหนึ่ง รูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนมีทั้งสิ้น 4 รูปแบบได้แก่ 1) พฤติกรรมการท่องเที่ยวตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น 2) พฤติกรรมการท่องเที่ยวตามสมัยนิยม 3) พฤติกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมต่างประเทศ และ 4) พฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบกลุ่มทัวร์ ประการที่สอง นโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน แบ่งการสนับสนุนนโยบายด้านการท่องเที่ยวออกเป็น 2 กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มประเทศที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งมีประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธจะมีนโยบายที่โดดเด่นกว่าในการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ขณะที่ประเทศอีกกลุ่มหนึ่งจะมุ่งเน้นการพัฒนาในมิติความโดดเด่นทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เชิงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และประการที่สาม รูปแบบและกระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน มี 4 รูปแบบสำคัญได้แก่ 1) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นมรดกโลกและเป้าหมายของนักเดินทางระดับนานาชาติ 2) การพัฒนาการเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน 3) การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น มุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม และ 4) การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม, ประชาคมอาเซียน

Abstract

The study of “The Analysis of Policies and Strategies of Buddhist and Cultural Tourism in ASEAN Community” aims to analyze tourist behavior and the paths of developing Buddhist and cultural attractions in ASEAN Community. The objectives of this study were: firstly, to study tourist behavior in Buddhist and cultural attractions of ASEAN community; secondly, to analyze policies and strategies of religious and cultural tourism in ASEAN Community; and thirdly, to suggest patterns and processes of development and management in Buddhist and cultural tourism of ASEAN Community. This research employs mixed

methodology, which includes survey method, documentary research, focus group discussion and in-depth interview. The main samples were tourists, officers from government organizations, guides, and executives from Thai tourism associations.

The results of this study revealed that, first, there are 4 patterns of tourist behavior in Buddhist and cultural tourism of ASEAN Community as follows: 1) touring with one's belief and local culture; 2) pop culture tour; 3) foreign culture learning tour; and 4) group tour. Second, the policies of Buddhist and cultural tourism in ASEAN Community are found to be separated into 2 categories: the countries with Buddhism as the main religion of the population; and the countries promoting their own famous Buddhist and cultural attractions in culture distinction and historical values. Finally, 4 patterns and processes of development and management in Buddhist and cultural tourism of ASEAN Community are found as follows: 1) the development of Buddhist and culture attractions to become the world heritage and tourists international destinations; 2) the incensement of connections of Buddhist and cultural attractions of ASEAN Community; 3) the extension of participation networks of Buddhist and cultural attractions of ASEAN Community; and 4) the development of information and public relations.

Keywords: Buddhist and cultural tourism, ASEAN community

บทนำ

การที่ภาครัฐเห็นว่าประเทศไทยเป็นกลุ่มประเทศที่มีความพร้อมและเหมาะสม ในการเป็น ศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคอาเซียนนั้น ได้ส่งผลด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและ แหล่งท่องเที่ยวหลายประการ เช่น การสร้างยุทธศาสตร์ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ให้เป็นกลไกสำคัญ โดยมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมบริการที่สามารถ ดึงดูดรายได้ให้กับประเทศไทยได้ เพราะการมีความพร้อมทั้งทางด้านอารยธรรม ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและสิ่งสวยงามตามธรรมชาติเป็นปัจจัยส่งเสริมนั้น จึงสร้างโอกาสให้กับ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยเสมอมา อย่างไรก็ตามการเตรียมความพร้อมด้านทักษะการบริหารจัดการ ที่จะตามมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ยังไม่ได้รับการส่งเสริมศักยภาพมากนัก

งานศึกษาที่อธิบายให้เห็นภาพของการสร้างศูนย์กลางและพัฒนานโยบายการท่องเที่ยวในระดับประเทศไทยไปสู่สากลนั้น ตัวอย่างจากการศึกษาของ Chon (2000) ใน “Tourism in Southeast Asia: A new Direction” และมิงสรรค ชาวสะอาด (2548) ใน “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในลุ่มน้ำโขง” สรุปให้เห็นว่าทิศทางใหม่ของนโยบายการจัดการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เน้นไปที่การสร้างระบบการบริหารจัดการและการทำการตลาดด้านการท่องเที่ยวที่ครบวงจร การบริการและการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นที่ยอมรับตามมาตรฐานสากล สำหรับการท่องเที่ยวในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนั้นงานของมิงขวัญ ชาวสะอาด ได้ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคนี้ โดยเจาะจงไปที่ประเทศไทย ลาวและกัมพูชา ซึ่งงานดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นถึงโอกาสในการเชื่อมระบบคมนาคมขนส่ง และการปรับภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ให้มีความโดดเด่นมากขึ้นเพื่อให้สามารถรองรับการเจริญเติบโตของตัวเลขนักท่องเที่ยวที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

การสร้างความพร้อมด้านศักยภาพการบริหารจัดการให้กับบุคลากรและแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดจนการผลักดันนโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นนั้น ยังไม่ได้ความสนใจทั้งประเด็นการบริหารจัดการ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร ตลอดจนการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อให้สะดวกแก่การบริการและการส่งเสริมให้เป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเท่าที่ควร ซึ่งในบทความของพระมหาสุทนต์ อาภากรโรและสายชล ปัญญชิต (2556) ที่ชื่อเรื่อง “รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา” ได้สะท้อนให้เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมยังขาดความเข้าใจในมิติการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับเอกลักษณ์ของตนเอง

การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันให้เกิดการขยายตลาดและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย นอกจากนี้ยังสามารถวิเคราะห์แนวทางการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ซึ่งจะช่วยให้วิเคราะห์ภาพรวมของแนวทางการสร้างข้อเสนอเพื่อส่งเสริมนโยบายและรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ให้เหมาะสมและมีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนในปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน
2. เพื่อวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน
3. เพื่อเสนอรูปแบบและกระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน ส่งผลให้ในการดำเนินการวิจัยได้แบ่งแนวทางออกเป็นสามส่วนสำคัญกล่าวคือ การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) เพื่อศึกษาเอกสารทางวิชาการและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ขณะที่การวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) มุ่งเน้นการสำรวจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อทราบถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน รวมทั้งแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้ตามแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มุ่งเน้นการศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) ร่วมกับผู้บริหาร ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อทราบถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในปัจจุบัน รวมถึงแนวทางการพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวลักษณะดังกล่าวในอนาคต โดยคณะผู้วิจัยได้แบ่งกระบวนการและขั้นตอนดังนี้

1. **การวิจัยเชิงเอกสาร** ทำการศึกษาเอกสารและวิเคราะห์ข้อมูลความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ตลอดจนกระบวนการจัดการเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอาเซียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

2. **การวิจัยเชิงปริมาณ** ทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสำรวจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีวิธีการ

คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างและพื้นที่ทำการเก็บข้อมูลผ่านการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) เพื่อให้ได้ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างกันออกไป และสามารถเป็นตัวแทนสำหรับการศึกษาในแต่ละภูมิภาค (ธีระ สิ้นเดชารักษ์ 2558:36) โดยการวิจัยนี้ได้เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยบังเอิญ (accidental sampling) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % โดยตารางการสุ่มตัวอย่างของยามานะ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดสนทนากลุ่ม เพื่อการวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับนโยบายและยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของพระสงฆ์และฆราวาส ประกอบด้วย (1) ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ อาทิ ตัวแทนจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ผู้อำนวยการกองพุทธสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้แทนสำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้แทนกรมการท่องเที่ยว ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จำนวน 10 คน (2) ผู้บริหาร และสมาชิกหน่วยงานเอกชน อาทิ นายกสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวประจำจังหวัด ตัวแทนมัคคุเทศก์ จำนวน 10 คน และ (3) พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิและพระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม จำนวนรวม 20 รูป

ทบทวนวรรณกรรม

1. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน
องค์การการท่องเที่ยวโลกซึ่งมีบทบาทอย่างมากต่อการทำความเข้าใจการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม (UNWTO, 2011) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวทางศาสนา คือ ความเชื่อที่บรรพบุรุษได้ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น และยังเป็นเครื่องมือที่จะระบุพื้นเพและวัฒนธรรมของคนในแต่ละพื้นที่ มุมมองทางศาสนานี้ได้ถูกนำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว รวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ความเชื่อและงานเทศกาลพื้นบ้าน (Vidic, 2007) หลังจากนั้นจึงกลายเป็นกิจกรรมที่ผู้คนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสักการะบูชาตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น การปล่อยสัตว์สู่ป่า หรือ การบริจาคทาน เป็นต้น

หากพิจารณาเฉพาะความโดดเด่นของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน จะพบว่าการพัฒนาจุดเด่นของการท่องเที่ยวที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทยระดับแรกคือ พุทธศาสนา ดังนั้นนักท่องเที่ยวจำนวนมากจึงเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสถานที่ท่องเที่ยวสวยงามและมีคุณค่าอย่างมาก (Morris 1997: 60) โดยเฉพาะความงามเชิงพุทธศิลป์ทั้งสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม พิธีกรรม แต่ไม่ได้เน้นในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สำหรับบริบททางศาสนาของประเทศไทยมักถูกมองว่าเป็นศูนย์รวมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกความโดดเด่นหนึ่งคือการต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยให้ความใกล้ชิดเสมือนเป็น “แขกของครอบครัว” ในวรรณกรรมหรือหนังสือคู่มือท่องเที่ยวเมืองไทยได้ถูกเผยแพร่โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และรัฐบาลต่างๆ จะเน้นย้ำถึงความเป็นเจ้าบ้านที่ดีและมีน้ำใจของคนไทย จนได้รับคำจำกัดความจากนักท่องเที่ยวว่าเป็น “สยามเมืองยิ้ม” หรือ “Land of smile” นับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของคนไทยในการบริการนักท่องเที่ยว

ขณะที่ในระดับภูมิภาคนั้น อาเซียนถือว่าเป็นกลุ่มการรวมตัวที่มีพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการยอมรับจาก UNESCO ให้เป็นมรดกโลก ซึ่งส่วนยกระดับกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมากขึ้น ทั้งนี้การศึกษาการจัดการมรดกโลกทางวัฒนธรรมของชีวสิทธิ์ บุญเกียรติ (2557) ที่เป็นงานที่สำคัญอย่างมาก เพราะได้ศึกษากรณีมรดกโลกเมืองมะละกาและเมืองป็นังในประเทศมาเลเซีย ที่มีกระบวนการจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้วยการนำเสนอถึงการฟื้นฟูและการปรับเปลี่ยนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ความพยายามของรัฐบาลที่เข้ามากำหนดภาพลักษณ์ให้เมืองเป็นบ่อเกิดของชาติและจินตนาการ ความเป็นพื้นที่ของการช่วงชิงความหมายของมรดกและทิศทางการทำงานของแต่ละภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ประชาสังคม และสมาคมต่างๆ

สำหรับภาครัฐบาลทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น จะมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดนโยบายการอนุรักษ์ เมื่อเมืองต้องก้าวเข้าสู่การเป็นสถานที่ท่องเที่ยวระดับโลก รัฐบาลท้องถิ่นได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์และธรรงค์ปกป้องอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการสำรวจและจัดทำทะเบียนอาคารสำคัญ พร้อมกับการออกกฎหมายยกเลิกควบคุมการเช่าเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับการพัฒนาเมืองในพื้นที่ชั้นใน การเจรจาแก่นักวิชาชีพสำหรับโครงการลงทุนปรับปรุงอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม การลดการประเมินตัวเลขกิจการที่ปรับใช้อาคารเก่าในการส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยว ได้ส่งผลให้ให้ภาคเอกชนตื่นตัวที่จะเข้ามาลงทุนในการปรับปรุงอาคาร ซึ่งกล่าวได้ว่าในมิติหนึ่งเป็นการรักษามรดกสถาปัตยกรรมในพื้นที่และแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ใช้สอยที่มีอยู่ในปัจจุบัน

โดยสรุปแล้วสำหรับการจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม จำเป็นอาศัยการทำงาน และกระบวนการที่ออกแบบโดยภาครัฐเป็นหลัก บางพื้นที่ที่มีกระบวนการทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมอย่างเช่นในประเทศมาเลเซีย ส่วนในประเทศไทยกรณีของพื้นที่พระนครศรีอยุธยา พบว่ามีปัญหาที่ทับซ้อนของบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เข้ามาดูแล การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน และจิตสำนึกร่วมของการทวงแห่นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การจะสามารถผลักดันให้แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ให้ได้รับการยอมรับมากขึ้นในระดับสากลนั้น จำเป็นต้องอาศัยการสร้างความร่วมมือเชิงเครือข่ายการทำงานเพื่อให้สามารถผลักดันให้รูปธรรมของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้

2. นโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Strategic Plan [ATSP]) ในการประชุมครั้งที่ 9 ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา เมื่อ พ.ศ.2552 คณะทำงานพิเศษเพื่อการรวมตัวด้านการท่องเที่ยวอาเซียน (Special Working Group on ASEAN Tourism Integration) วัตถุประสงค์ของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน ATSP เพื่อพัฒนาแผนที่มีการกำหนดทิศทาง นโยบาย และโครงการต่างๆ สำหรับ ASEAN NTOs ในด้านการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดทำมาตรฐาน การพัฒนาทรัพยากรบุคคล การลงทุน และการติดต่อสื่อสาร และอื่นๆ โดยยึดหลักการและแนวทางการปฏิบัติของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นหลักการที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก อย่างไรก็ตามการประชุมการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Forum 2010) ณ ประเทศบรูไน เดรูสซาลาม พ.ศ. 2553 ประเทศสมาชิกได้รับรองหลักการสำคัญ (Overarching Principles) 6 ประการ ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการและเป็นระบบ การพัฒนาอย่างยั่งยืนและความรับผิดชอบต่อสังคม การประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ผลลัพธ์ที่ด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ความเป็นเลิศด้านการให้บริการ ประสบการณ์ท่องเที่ยวที่แตกต่างและมีปฏิสัมพันธ์ กระบวนการและวิธีการเก็บข้อมูลของแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน

แผน ATSP ประกอบด้วยแนวทาง กิจกรรมการพัฒนาที่มีความสำคัญและสามารถทำให้สำเร็จลุล่วงได้ภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและโครงสร้างการบริหารงานของ ASEAN NTOs ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นด้านเงินทุนและบุคลากร ผ่านการประสานงานกับสำนักเลขาธิการอาเซียน (ASEAN Secretariat) และประเทศคู่เจรจาอาเซียนอื่นๆ สำหรับมาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียน 6 สาขา ได้แก่ โฮมสเตย์ โรงแรมสีเขียว บริการอาหารและเครื่องดื่ม ห้องน้ำสาธารณะ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงมรดก กำหนดให้แต่ละประเทศสมาชิกเสนอรายชื่อ โฮมสเตย์และโรงแรมสีเขียวเพื่อเข้ารับการรับรองมาตรฐาน

ผลการศึกษา

บทความชิ้นนี้นำเสนอผลการศึกษาทั้งสี่ประการได้แก่

ประการที่หนึ่ง ผลการศึกษาความคิดเห็นและรูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวของประชาคมอาเซียน พบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยเมื่อพิจารณาในเชิงเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่าการบรรจุแผนการท่องเที่ยวทางธุรกิจของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม จะส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 (SD=1.1) และกลุ่มตัวอย่างยังเห็นด้วยว่าการเก็บค่าเข้าชมมีผลกระทบต่อความตั้งใจเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมหากมีการจัดการที่ดี โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88 (SD=1.1) สำหรับความคิดเห็นว่าหน่วยงานใดที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมพบว่า นโยบายของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.08 (SD=0.84) ลำดับถัดมาคือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีค่าเฉลี่ย 4.02 (SD=0.84) ต่อมาคือนโยบายของรัฐบาล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 (SD=0.9) สำหรับการวิเคราะห์รูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน มีทั้งสิ้น 4 รูปแบบได้แก่ (1) พฤติกรรมการท่องเที่ยวตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น (2) พฤติกรรมการท่องเที่ยวตามสมัยนิยม (3) พฤติกรรมท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมต่างประเทศ และ (4) พฤติกรรมท่องเที่ยวแบบกลุ่มทัวร์

ประการที่สอง ผลการศึกษากาวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน พบว่าการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ถือเป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวที่ประเทศในประชาคมอาเซียน ทั้งนี้สามารถวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนตามกรอบการวิเคราะห์แบบ SWOT ได้ดังนี้

2.1 นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน มีจุดแข็ง คือการที่ประชาคมอาเซียนได้มีการดำเนินการพัฒนายุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้พัฒนาความร่วมมือที่เรียกว่า “แผนยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2554 – 2558” ส่งผลให้เกิดการวางแผนและส่งเสริมให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจน

อำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางท่องเที่ยวภายในประชาคมอาเซียน สามารถเดินทางถึงกันได้สะดวกยิ่งขึ้น

2.2 นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน มีแนวทางที่เป็นโอกาสในการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิตินี้ คือ การที่นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน มีการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายประเภท ส่งผลกระทบหนึ่งที่สำคัญคือ เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน นอกจากนี้การถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและการส่งเสริมการจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีคุณค่ามากขึ้น

2.3 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนมีจุดอ่อน คือยังได้รับการให้ความสำคัญจากหน่วยงานภาครัฐของประเทศของประชาคมอาเซียนให้เป็นนโยบายและยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่ภาครัฐสนใจส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไม่สามารถยกระดับแนวทางการบริหารจัดการ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักในการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียนได้

2.4 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนมีอุปสรรค คือการที่นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการ เนื่องจากปัญหาทางการเมือง จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมาการที่ปัญหาทางการเมืองของประเทศไทย ซึ่งในหลายกรณีส่งกระทบความการพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านถือเป็นอุปสรรคชั่วคราวที่จะพัฒนาความร่วมมือและการดำเนินนโยบายให้มีความต่อเนื่อง รวมทั้งยังขาดการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

ประการที่สาม รูปแบบและกระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน สามารถสรุปได้ทั้งสั้นดังต่อไปนี้

3.1 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นมรดกโลก และเป้าหมายของนักเดินทางระดับนานาชาติ มุ่งเน้นการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทย พัฒนาความพร้อมต่อการรองรับนักท่องเที่ยวระดับนานาชาติ และการเตรียมพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีการจัดภูมิทัศน์และสถานที่ที่ได้มาตรฐาน มีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมการท่องเที่ยวและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน

3.2 การพัฒนาการเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน มุ่งเน้นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้ค้ำถึงถึงบทบาทและผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับสังคมไทยร่วมด้วย ดังนั้นกระบวนการพัฒนาในส่วนนี้จึงจะส่งเสริมให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ โดยมีขั้นตอนดำเนินงานคือการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทย ประการต่อมาคือการพัฒนาการให้บริการทั้งคุณภาพของการบริการ ความตรงเวลาของระยะเวลาการบริการ ความพร้อมของบุคลากร

3.3 การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น มุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการที่สำคัญในการผลักดันให้ประสบความสำเร็จคือการระดมเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ การพัฒนากิจกรรมและสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นขึ้น การพัฒนาการบริการนั้นถือ และการดึงดูดให้เครือข่ายภาคเอกชนภายในเข้ามาลงทุน

3.4 การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากมีความสำคัญอย่างมากต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางด้วยตนเอง นอกจากนี้การที่สามารถยกระดับการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการอำนวยความสะดวกด้านการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้ จะช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาเรียนรู้และท่องเที่ยวได้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาโยบาย

1. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรบูรณาการการพัฒนาโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมในการแบ่งกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติ แหล่งท่องเที่ยวระดับชาติและแหล่งท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น

2. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานเจ้าคณะภาคและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อทำความเข้าใจนโยบาย ยุทธศาสตร์และแนวทางการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ชีวสิทธิ์ บุญยเกียรติ. (2557, กรกฎาคม-ธันวาคม). มรดกเฟื่องสร้าง: เมืองและย่านประวัติศาสตร์
ในมะละกาและป็นัง. **วารสารตำราวิชาการ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.**
13(2): 39-73.
- ธีระ สิ้นเดชารักษ์. (2558). **สถิติประยุกต์: ประถมบทแห่งการวิจัยทางสังคม.**
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และสายชล ปัญญชิต. (2556). รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้
ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา. **วารสารสังคมศาสตร์**
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 16(1): 115-127.
- มีงสรรพ์ ขาวสอาด. (2548). **การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนใน**
ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม.
- Chon, K.S. (2000). **Tourism in Southeast Asia: A new Direction.** New York:
The Haworth Hospitality Press.
- Morris, Madeline. (1997). Terrorism: The Politics of Prosecution. **Chicago Journal**
of International Law. 5(2): 60.
- UNWTO. (2011). **The National Tourism Development Plan: Strengthening**
the Philippines Strategic Planning Process. Retrieved 2 June, 2016,
from http://asiapacific.unwto.org/sites/all/files/pdf/philippines_5.pdf.
- Vidic, Nada. (2007). **Religious tourism as post-modern tourism in the territory**
of Fruskagora. Retrieved 2 June, 2016, from [http://analegeo.ro/
wp-content/uploads/2010/07/Articolul-18-Nada-Vidic.pdf](http://analegeo.ro/wp-content/uploads/2010/07/Articolul-18-Nada-Vidic.pdf).